

ADALÉK

A HAZAI FÖLDRENGÉS-MEGFIGYELÉS KORAI TÖRTÉNETÉHEZ

Brezsnyánszky Károly*

PhD, Magyar Állami Földtani Intézet
brezsnyanszky.karoly@gmail.com

A *Magyar Tudomány* 2016/10. számában Varga Péter tanulmányában ismertette mindazt, amit a földrengések keletkezéséről, megfigyeléséről, a hazai szeizmológiai obszervatóriumok történetéről tudnunk kell (Varga, 2016). Ám a földrengés-megfigyelés hazai történetének korai szakasza egy kis kiegészítésre szorul.

A Magyar Állami Földtani Intézet Lechner Ödön tervezte Stefánia úti műemlék palotája fennállásának 100. évfordulójára készülve 2000-ben áttanulmányoztuk az épület történetéről rendelkezésre álló dokumentumokat. Ezek felhasználásával jelentettük meg az *Art Geo Palota a Stefánián* című, gazdagon illusztrált, intézeti kiadású albumot (Hála – Maros, 2000). Az intézet könyvtárában őrzött, a székház eredeti tervrajzainak egyikén kézzel írott bejegyzés *földrengésmegfigyelő teremnek* jelöli a főlépcsőház udvari frontja felőli pinchelyiséget. Az elhatározás egy földrengést megfigyelő obszervatórium felállítására tehát már a székház tervezése idején megszületett, és kijelölésre került a megfelelő helyiség is (Brezsnyánszky, 2002).

Böckh János igazgató (1882–1908) kitartó erőfeszítéseinek köszönhetően, a költségvetés

jelentős támogatásával, a főváros által adományozott telek és Semsey Andor mecénás nagylelkű adományai felhasználásával 1900 májusában, az uralkodó jelenlétében ünnepélyesen megnyílt a Magyar Királyi Földtani Intézet új székháza.

Az új épületben, az eredetileg tervezett helyen, a földrengést jelző műszer felállítására 1901. március 1-én került sor, a rendszeres észlelések 1902-ben kezdődtek. Az időpont megválasztásában sürgetően játszott szerepet az ugyanezen év április 11–13. között Strasburgban megtartott I. Nemzetközi Földrengéstani Értekezlet közeledte. A jelentős eseményen történő, kedvező magyar bemutatkozást Semsey Andor, a természettudományok mecénása azzal segítette elő, hogy megvásárolt egy, a Földrengési Bizottság által kiválasztott földrengésjelző készüléket, az úgynevezett *strasburgi ingapárt*. A készülék nem tartozott a legérzékenyebb műszerek közé, ennek következtében csak az aránylag erősebb rezgéseket jelezte. Az egykori leírás szerint: „A központi pályaudvarban közlekedő vasúti vonatok, vagy az épület előtt ügetve elhaladó tüzerütegek által okozott rázkódások nem zavarják a mélyen elhelyezett ingákat.” (Schafarzik, 1902)

A Strasburgban megtartott Földrengéstani Értekezleten részt vevő Schafarzik Ferenc mint a Földrengési Bizottság elnöke és Kövesligethy Radó már beszámolhatott az első, Budapesten felállított szeizmológiai obszervatórium működéséről. Ezenkívül komoly elismerést elkönyelve ismertették a Magyarhoni Földtani Társulat Földrengési Bizottsága húsz évi munkásságának eredményeit (Schafarzik, 1901).

Az országos térképezés programjával elfoglalt kis létszámú Földtani Intézet és a csekély anyagiakkal rendelkező Földtani Társulat számára nagy megterhelést jelentett a földrengésekkel kapcsolatos rendszeres adatgyűjtés. Így, amikor 1903. február 10-én a földművelésügyi miniszter rendeletileg a M. Kir. Országos Meteorológiai és Földmágnassági Intézet tevékenységi körébe utalta a földrengések megfigyelését, Böckh János a következőt írta igazgatói jelentésében: „Azt hiszem, hogy így az ügy a legtermészetesebb megoldást nyerte.” (Böckh, 1904)

A miniszteri intézkedést követően mind a Földrengési Bizottság, mind a Földtani

Intézet az obszervatórium működésére kapott éves támogatás maradékát átadta a téma új gazdájának, a Meteorológiai Intézetnek. A műszer azonban a helyén maradt. A Földrengési Bizottság két önkéntese, a Földtani Intézet munkatársai, Kalecsinszky Sándor és Emszt Kálmán, mindketten vegyészek, három éven keresztül folytatták még a megfigyeléseket. Az obszervatórium működéséről kéthavonta jelentést közöltek a Földtani Közöny hasábjain, az 1903–1905 közötti időszakra összesen tizennyolcat, magyar és német nyelven. Az utolsó jelentés, az 1905. évi 6. számú, november-december hónapokról szól.

Itt kapcsolódunk Varga Péter tanulmányához, a történet folytatásához, miszerint Kövesligethy Radó előterjesztése nyomán a Földtani Intézet szeizmográfjai miniszteri jóváhagyással átkerültek az 1905 végén, újonnan alapított Földrengési Obszervatóriumba.

Kulcsszavak: *földrengés-megfigyelés, Földrengési Bizottság, Magyar Állami Földtani Intézet, Magyarhoni Földtani Társulat, tudománytörténet*

IRODALOM

- Böckh János (1904): Igazgatósi jelentés. *A Magyar Kir. Földtani Intézet évi jelentése* 1903-ról. 1–38. • <http://tinyurl.com/mnqq3cv>
- Brezsnyánszky Károly (2002): Szeizmológiai obszervatórium a Földtani Intézetben. *Földtani Közöny*. 132, 3–4, 449–456. • <http://tinyurl.com/kz3na9s>
- Hála József – Maros Gyula (2000): *Art Geo Palota a Stefánián*. 100 éves a Földtani Intézet Lechner Ödön által tervezett szecessziós épülete. – *A Magyar Állami Földtani Intézet 198. alkalmi kiadványa*.

- Schafarzik Ferenc (1901): Jelentés a Strassburgban tartott I. Nemzetközi Földrengéstani Értekezletről. *Földtani Közöny*, 31, 137–144. • <http://tinyurl.com/mt3sczv>
- Schafarzik Ferenc (1902): A budapesti földrengést megfigyelő állomás első berendezéséről. *A Magyarhoni Földtani Társulat Földrengési Bizottságának jelentése* 1.
- Varga Péter (2016): A Földrengési Obszervatóriumtól a Kövesligethy Radó Szeizmológiai Obszervatóriumig. *Magyar Tudomány*. 177, 10, 1192–1217. • <http://www.matud.iif.hu/2016/10/06.htm>

* Az intézet igazgatója 1996–2006.